

Schmitt Jenő neognoszticizmusa és a zsidó képtilalom

Schmitt Jenő Henrik Scotus Erigena kapcsán „az egyházi képhit átvilágításáról és átszellemítéséről” beszél.²

A gnózisban, úgy ahogy Schmitt értelmezi, van egy centrális mozzanat, amely a gnózist a zsidó vallással köti össze, mégpedig a képtilalommal. Ennek a fényében úgy tűnik, mintha a zsidóságot a kereszténységtől a képtilalom különböztetné meg. A képtilalom csak explikációja a Név kiejthetlenségének – mint ahogy maga a Krisztus-hit végső fokon explikációja a Név kiejthetőségének, vagyis a kiejthetetlen Név tagadásának. Maga az, hogy az evangélium „Atyáról” és „Fiúról” beszél, a kimondhatatlan Név tagadása, mégpedig éppen a képtilalom tagadásán keresztül: mert ez az „Atya” (korrelátumával a „Fiúval” elválaszthatatlan kapcsolatban) a Név *képe*.

Schmitt Jenő Henrik fentebb említett azonosulása a képtilalommal egyébként egy lényeges vonatkozásban tagadása is a későantik gnoszticizmusnak, bár ő nyilván nem volt tudatában ennek. A gnoszticizmus ugyanis éppen a görög filozófia fogalmainak képekké való átalakítása, hiposztázálása. Azt is mondhatnánk: a görög filozófia daimonizálása, a görög filozófia logoszának – bár talán nem magának „a” logosznak, hanem csak a *filozófiai* logosznak! – daimónnal való telítése is. Mégpedig abból a célból, hogy *életre galvanizálja* ezt a logoszt, életre keltse. Ez nagyon fontos, mert ezzel az aktussal készíti elő az antik gnózis a *krisztianizmust*: a johanneus logosz megszületését – a logosz testet öltését³.

A gnoszticizmus válságtünet, reakció egy kultúra kiürülésére, súlytalanodására, ennek a kultúrának öngyógyítási kísérlete. Ennek a fényében értelmezendők az olyan kifejezések, mint „aiönforduló”, „az idők vége”, sőt maga „Krisztus” is, úgy, ahogy az Újtestamentumban jelentkeznek. Elsősorban arra a szerepre gondolok, amit a hiposztázis tölt be a gnoszticizmusban. Az antik racionalizmus (vagy racionalista idealizmus) „fogalmi” már nem tudták betölteni eredeti szerepüket, azt, hogy *meditációs objektumok* legyenek; konkrétabb, testibb, drámaibb létformát kellett ölteniük ahhoz, hogy valóságértékük legyen. Ezt a feladatot teljesítette a hiposztázálás. Szellemi közösség-teremtő funkciója van, ami egyben azt is jelenti, hogy szellemileg produktivizált.

¹ In *Személyiség és logosz*, 241-245.

² Eugen Heinrich SCHMITT: *Die Gnosis*. II. Band, Skotus Erigena, Diderichs, 1905. 88. Tábor Bélánál az idézet németül.

³ V.ö. *Szophia és logosz, nyelv és gondolat*.

A személyiségből kioldhatatlan szellem

A személyiségből kioldhatatlan a szellem: a szellem mint kinyilatkoztatás, a kinyilatkoztatás hármastagolásával, vagyis először a kinyilatkoztatóval, másodsor a kinyilatkoztatót befogadó s ilyen közösségben élő emberrel, harmadszor a kettőt összekötő (a kettő közt közvetítő) kinyilatkoztatott szóval („a kinyilatkoztatás maga a nyelv”, Rosenzweig). Személytelen szellem nincs (olyan szellem, amely nem a személyiséget közvetíti, nincs), a személyiség pedig tiszta szellem és semmi más. *A személyiség az egy pontban feszülő szellem*, s önmagának, ennek az egyetlen feszülő pontnak a kisugárzása. Ez a kisugárzás: a szellem. Közelebről: a szellem ez a kisugárzás a személyiségen kívüli ellenálló közegeken megtörve.

De a személyiséget az egyéniséghez (és egyéniségek közösségéhez, egyéniségekre tagolódo közösséghez vagy közösségekhez) csak a *logosz* közvetíti. Ez *nyitja meg* az utat személyiség és egyéniség között. A *logosz* ellenpólusa, a *daimón elzárja* ezt az utat, illetve igyekszik elzárni, ellenáll a személyiség és egyéniség közti áramlásnak, és ezzel az ellenállással erősíti (erőfeszítésre készíti) a *logoszt*.

Ez a folyamat azonban, ez a közegeellenálláson – a *daimón* dimenzióján – megtörő, de ezt az ellenállást áttörő sugárzás, ez az önmagát feloldó ellentmondás – amely azáltal oldódik fel, hogy a két erő nem egyenlő, hanem a *logosz* pólusa erősebb, mint a *daimóné* – önmaga *nem egyéniség*, nem hiposztázálódik (vagy Jacob Böhme kifejezésével élve: nem válik „Wesen”-né, hanem szellem marad: Jacob Böhme szerint: „Geist als Wille”, szellem mint akarat).

A személyiség talán úgy viszonylik az egyéniséghez, mint Plótinosznál az Egy a núszhhoz. A személyiség ezek szerint kilép önmagából, és ami kilépett, önmagától (a személyiségtől) kisebb-nagyobb távolságra szubcentrumot képez, szubcentrummá építi önmagát.

De: a személyiség *kijárata* a *daimón*, *bejárata* a *logosz*. A *daimón* éppúgy közvetítő, mint a *logosz*. Nem léphet ki önmagából a személyiség másképp, mint a *daimónon* át; és nem léphet be (vissza!) a személyiségbe az, ami kilépett belőle másképp, mint a *logoszon* át.

Judeozófia, gnoszticizmus és krisztológia; az antiszemitizmus gyökere

A kiterjedéssel szembenálló kisugárzás: a *transzparencia*.⁴ A *transzparencia* nem hiposztázálható, nem mitizálható, nem tekinthető egyéniségnek: nem individualizálható. Ez a személyiségből kioldhatatlan szellem végső értelme.

A gnoszticizmus, amely mindent hiposztázisokra képez le és így közvetíti a zsidó szellemet a hellenisztikus szellemhez, közvetítőként fogja fel és mint ilyent hiposztázálja a szellem

4 Kisugárzás és kiterjedés ellentétéről v.ö. *Szabó Lajosról*. 1. fejezet.

judeozofikus azonosítását, és ezt a hiposztázist formálja Krisztus-alakká: hiposztázált személyiséggé. A kereszténység pedig ezt a hiposztázist *mitizálja*: a személyiség mítoszáat alkotja meg belőle.

Jézus Krisztus evangéliumi története felfogható, mint a *személyiség mítosza*. Pontosabban talán: mint az egyéniségbe – egy egyéniségbe – rejtett személyiség mítosza; de ez csak ugyanennek a mítosznak explicitebb meghatározása, mert a személyiség mindig mint egyéniségbe rejtett személyiség van jelen. Ez az egyéniség „a külső, amely a titok állapotába átvezetett belső” (Novalis), és a Krisztus-mítosz éppen a személyiség rejtettségének tengelye köré kristályosodik, így lesz belőle „Krisztus-misztérium”.

Összefoglalva tehát: a judeozófiában a személyiség és szellem mitizálatlan, (sőt hiposztázálatlan) azonosságáról van szó. A gnoszticizmus hiposztázálja ezt az azonosságot, így lesz belőle krisztianizmus, illetve krisztologizmus; a kereszténység pedig mitizálja, de a mítosz lényegéhez tartozik, hogy eredetét el kell felejtetni. A zsidóság a judeozófiában akadályozza, megzavarja ezt a felejtést: itt kereshető az antiszemitizmus gyökere.

Éppen azért vetíti ki az antiszemitizmus az antikrisztianus keresztények Krisztus-gyűlöletét a zsidókra, mert ezek a keresztények antikrisztianusok. A zsidógyűlöletet a judeozófia és krisztianizmus (krisztológia) eredeti azonossága váltja ki. Éppen az a tény, hogy a gnosztikus hiposztázáláson keresztül ez a demitizáló judeozófiái alap gondolat kristályosodott krisztologikus krisztianizmussá, amelyet aztán a keresztény remítizáló aktus kriszto-mítoszzal egészített ki.

A mitológiai sovinizmus jellemző példája, ha valaki Kajafást a kriszto-mítosz szó szerinti értelmezése alapján a zsidóság reprezentánsának tekinti.

„Krisztus és Kajafás” a krisztianus-gnosztikus zsidó vallási párt fölényigényének *mitikus* meghatározása az Evangéliumban a hagyományos zsidó (farizeus, rabbinikus) zsidó párttal szemben. Ha valaki azzal érvel, hogy a kettő egyenrangúságát nem ismerheti el, mert akkor el kellene ismernie Kajafás és Krisztus egyenrangúságát, *a mítoszba zárva* azt a tautológiát mondja ki, hogy ő csak ebbe a mítoszba zárva tud gondolkodni, és csak azt fogadja el igazságnak, amit ez a mítosz mesél neki. Egyszóval azt jelenti ki, *hogy a kriszto-logosznak számára nincs igazságértéke, csak a kriszto-mítosznak van*. Vagyis hogy azokkal, akik ezen a mítosz-közösségen kívül állnak, nem tud vagy nem hajlandó szóba állni. A mítoszon kívül állóknak ezt csak tudomásul lehet venni, és le kell mondaniuk arról, hogy vele szóba álljanak. Azzal, akinek számára a krisztológia nem éri el az értékűszöböt, nem lehet krisztológiáról, vagy krisztológiai síkon beszélni.

„Krisztianus” az, aki a Bibliához a *logosz szintjén* optál, és ebbe az opcióba bevonja az Újszövetséget is, de sem az Ószövetség, sem az Újszövetség *mitikus* szintjét nem fogadja el másként, mint a *logosz-transzparencia* vallástörténeti anyagaként – tehát *ugyanannak* a

misztériumnak (a személyiség, az én–te–szó reláció misztériumának) logosszal átvilágítandó kifejezési formájaként.

A krisztianizmus zsidók és keresztények számára egyaránt a mitológiai sovinizmusról való lemondást követeli meg.

Nemcsak egymáshoz való viszonyukban, hanem más vallásokra és mítoszokra vonatkoztatva is. Ezt a vallástörténeti anyagot is személyiség-centrikus logosz-transzparenciájuk átvilágítandó anyagaként fogják fel.

A nagyobb áldozatot a zsidóktól követeli meg a krisztianizmus ebben a vonatkozásban – de ez egyben a zsidóság specifikus lényegének, az áldozatnak felismerése és elismerése is.

A mítosz egyéneket közösséggé köt össze, de a közösségeket (mítoszközösségeket) elválasztja egymástól.

Ugyanúgy, mint individuális megfelelője: a daimón is. Az ugyanannak az egyénnek erősebb kohéziót, „egyéniséget” ad, de a különböző egyéneket *elválasztja* egymástól.